

Володимир Гавриленко

ЩИРІСТЬ¹

Бугелко задоволено тер під столом спітнілі долоні, уявляючи яку інформацію принесе сьогодні своїм друзям і як він, користуючись з роботи цього дурника, заповнить увагу Ковальської.

Ковальська поглядала на них обох, недовірливо хитала головою, в її мізку не вміщалася ота характеристика Максима. Вона знала трохи людей, щось усередині говорило — то брехня. Ковальська щиро жаліла Попелюха. Незграбний і необтесаний, видавався він головою вищий проти тих, що оточували її. Жінки підсвідомо вгадують цільну людину.

Колосок щось пошепки нахилився до Бугелка.

— Та не може бути,— захлинаючись, перепитав той.

— Факт! З найпевніших джерел. Сьогодні вранці секретар комсомольського осередку Мишко Заботкін повіз відому вам Ксеню в місто на аборт!..

Колосок відкинувся на спинку стільця і з задоволенням спостерігав, яке різке враження справила на співбесідників ота надзвичайна звістка. Вона переходила межі ймовірності.

Ковальська знітилась, але не знала, що відповісти.

— Але даруйте, хто і коли бачив Попелюха в п'яній компанії? Щож до дівчат, мені здається, він такий несміливий і зовсім скромний хлопчисько.— Однак на тих словах Леночка зашарілась, згадавши деякі нічні прогулянки з Максимом.

— Ви погано поінформовані, товаришко Ковальська, у справах. Такі як Попелюх уміють жити подвійним життям. На людях вони стопроцентні, витримані комуністи, а як покопатися глибше, то можна знайти трохи більше, ніж навіть говорить моя власна інформація...

Колосок не міг далі усидіти. Очі йому горіли справжнім запалом, гідним кращого вжитку. Він остаточно захопився роллю викривача. Його так і тягло на красивий жест.

— Коли не вірите, я зараз продемонструю вам цей експонат ходячої моралі,— урочисто проголосив він, вказуючи пальцем через плече на двері до сусідньої кімнати.

¹ Початок див. „Л. Ж.“ №№ 4, 5, 6, 1940 р.

— Не варто турбуватися, мерзотнику! — прохрипів хтось зненацька за спиною Колоска. Той прудко обернувся і скам'янів: з розчинених навстіж дверей, похитуючись, виходив Максим.

Леночка відразу побачила, що Колосок не бреше. Максим Попелюх безперечно був п'яний, хоч і досить твердо переступав ногами.

Обличчя Колоска з невимовною швидкістю міняло колір з буракового до якогось блідофіолетового. Він зіщулювся, як заєць готуючись плигнути, враз опинився за столиком та, побачивши, що Максим тримається спокійно, трохи підбадьорився, знаками закликаючи Бугелка стати йому на захист.

Однак те не входило у плани Віталія Костянтиновича. Маючи деякий досвід у таких справах, Віталій Костянтинович знав, що більшість подібних сутічок закінчувалась для нього надзвичайно неприємно. Тим більше, мати прикрість з начальством...

Леночка тільки спостерігала — що ж буде.

— Так що хотів ти від мене, паскудо? — важко зіперся на стіл Максим.

У дверях з'явилися перелякані обличчя цікавих.

— Повтори усе, що набрехав твій свинячий писок, — вже підвищуючи голос, натискав Максим.

Колосок пополотнів, швидко шукаючи очима, як зручніше вискочити з кімнати.

Максим побачив це, рука його простяглася до пляшки.

— Ставай навколяшки, собако, і проси, що не будеш, — дико вигукнув Максим і в страшному замахові підніс над головою пляшку.

— Рятуйте, убивають, гва - алт! — репетував вже під столом Колосок. Все таки йому пощастило ухилитися від удару. Пляшка, черкнувши його дінцем по спині, гепнула по підлозі, розсіпаючись дрібними склянками.

Осатаніло жбурнув Максим стола набік. З брязкотом розлетілись тарілки й стакани, вкриваючи череп'ям брудну підлогу. Та бити Колоска Максимові, на щастя, не дали. Злякана компанія підхопила Попелюха під руки і чорним ходом миттю витягла у двір. Звідти, умовляючи, як тільки здібні були їхні п'яні голови, затуливши Максимові рота кашкетом, городами одвели на квартиру механіка.

Бугелко — зник, як крізь землю пішов.

Тільки Колосок бився долі, не в силах випростатись спід скаертини.

Леночка бігла вулицею, затуливши руками обличчя.

Її ноги — одна в калоші, а друга лише у світлій туфельці, безпорадно плутались у багнюці, але вона не помічала того.

Звістка про бійку в пивній облетіла все село.

Лопушенко метушився більш од усіх, надто своєчасна була для нього та новина. Ось те, чого він так уперто шукав і зовсім несподівано має! Таки правда — не знаєш, де своє щастя запаєш, — радів Лопушенко, скликаючи партійно-комсомольські збори.

«Ну, тепер Максимові кришка, не виплутається. Збиральну зірвано — раз, квитанцію підробив — два, самоправно завів натуроплату — три, хлібоздачу не виконав — чотири, гарем на відділку — п'ять, голову робіткому і сількора побив — шість! Та хіба цього замало, щоби забрати в людини партквиток і віддати до суду? Тепер він у мене в руці», — радів Лопушенко.

Як же йому довелося здивуватись, коли збори зовсім інакше поставились до його пропозиції. Щоправда, всі засудили вчинок Максимів, він сам також визнав, що заслуговує кари, але не такої суворой, як пропонує Лопушенко. До того у жнивях помітився злам. За кілька день відділок вирветься з прориву і вже тепер назавжди. Запорука тому — темпи роботи останніх днів.

Мулявко став дибки: — Попелюх здорово здвигнув роботу, а те, що він замахнувся на Колоска, так дуже шкода, що таки не дав по пиці...

Колосок скочив і лаючись почав вимагати вивести хулігана Мулявка зі зборів. Здійнявся лемент. Радько, підтриманий Сагурою, заявив: голосувати пропозиції Лопушенкової вони не будуть. Максим повинен попросити пробачення в Колоска, а питання адміністративних стягнень нехай розв'яже дирекція з політвідділом.

Зачувши такий поворот справи, Колосок хрюпнув дверима і прожогом вилетів з кімнати: — Я знайду на вас управу у прокуратурі! — верескнув він.

— Збори закрито! — оголосив Лопушенко. — Через те, що частина осередку, — тут він багатозначно плянув на Радька і Сагуру, — через те, що частина зборів стала на хибний, опортуністичний шлях і покриває антидержавні, класово-ворожі дії управління, я залишаю за собою право звернутися з рештою товаришів, які підтримують мене, до вищих партійних інстанцій; як секретар партосередку вимагатиму від адміністрації радгоспу і політвідділу негайної заміни керівництва на Ведмежому. Керувати відділком Попелюх надалі не має права. Прошу занести так у протокол. Все! Ідіть кожен на своє місце і не знімайте бучу...

Наум Васильович був просто в ударі. Ніколи він не формулював так ефектно й чітко своїх думок. Та й не дивно. Сталося те, чого так уперто і настійно він прагнув. Аж ось коли мрія стане дійсністю. Аж ось коли він покине остогидлу комору, ось коли він займе облюбований будиночок під білим оцинкованим дахом!

Так, так, негайно ж видворити звідти оті колгоспівські ясла, поки осоружна дівора не обнесла угорку і яблука! Стонадцять болячок, він ще встигне наварити варення на зиму!..

Але Максим не здався, як не вговоряв його Радько. Він уперся і повторював: — Поки не кінчу збиральної, ніхто мене звідси не вижене, тим більше ти, Лопух! — зневажливо звернувся Максим до Наума Васильовича.

На диво спокійний, Попелюх запропонував звільнити його кабінет, наказав гукнути Ястребчика і загадав наряд на наступний день. На довершення всього Максим викликав старшого конюха та зарядчика і категорично запропонував їм без його відому нікому ні машини, ні коней не давати.

За півгодини Лопушенко прибіг запінений у своєму дорожньому балахоні:

— Шануйся, товаришу Понелюше, твоє нахабство переходить усі межі. Я по закону маю право вимагати собі машину або коня на центральну!..

— Насамперед, товаришу комірник, я забороняю вам виїздити з відділку. Завтра в нас працюють колгоспні бригади, на роботі добавляється сот дві народу, отже будьте ласкаві розпорядитися і запам'ятайте, що я на вас особисто покладаю відповідальність за їх постачання. В центральну поїдете завтра ввечері, якщо забезпечите обслуження людей на возовиці і молотбї.

Лопушенко крутнувся і, не балакаючи ні з ким, подався прожогом на залізничну станцію. Він догадувався, що Максим хоче відтягти розв'язання своєї справи до приїзду начполітвідділу, але він, Лопушенко, добре орієнтувався, що саме цього в жодному разі не варто було припускати. Навпаки, начполітвідділу Бистриха слід поставити перед фактом, що стався. Мертвого з гроба не вертають. Маючи такі дошкульні факти, навіть отой боягуз Хименко не побоїться згуляти «по банку». В душі Лопушенко радів, що Максим не дав йому коня. Адже поїздом далеко зручніше, а в нього зайвий козир в руках.

«Ну постривай же, чортів лемішнику, тепер я вже тебе доканаю...»

Втомлений безсонною ніччю, хвилюваннями того химерного дня, Максим, уладнавши справи, почвалав додому. Не встиг він одійти від контори й десятка кроків, як його наздогнав Радько:

— Ну що, наробив, хлопче? Я хоч і обстоював тебе на зборах, але тут на одинці скажу — ти винуватий, Максиме, та ще й як! Тебе кругом обставили і піддурили так ловко, що тепер не викрутитись. Навіть коли все з'ясується на твою користь, однаково тобі не можна залишатись на цьому відділкові. Мало хотіти управляти, треба ще вміти. А до того в тобі багато пихи, надто випинаєш своє «я». Ще на перших зборах ми посварились ізза цього.

Вони закурили Радькового тютюню. Максим замислився і все мізкував: де вихід?

— Дядю Вікентій,— промовив на диво лагідно Максим,— невже ви думаєте, я так уже тримаюсь за оце управління?.. Але, зрозумійте мене, не винний я; зрештою, хто витяг відділок з прірви? Ще день, ще два — та вже завтра побачите, яка допомога йде нам з колгоспу. Я заважаю декому тут на відділку жити за рахунок держави. Хименко ненавидить мене за те, що я не підлешуюсь, не вожу йому «калим», як це роблять деякі управителі — його ставленики. Та не діжде! Здохну, а холуєм не буду! Партія не вчила мене підлизувати тарілки!..

Довго вони ще сперечались. Вікентій Антонович розумів стан Максимів, але він додержувався своєї думки — Попелюх мусить скоритися обставинам. Та, зрештою, не стануть же зза нього одного перекидати або звільняти з відділка аж двох комуністів. Виходить, Максимові треба скоритися, коли не по справедливості, то за доцільністю.

Цигарка зашипіла і згасла в зігнутих пальцях Максима. Він здивовано провів рукою по щоці, долоня змокрила. «Та це, виходить, ти розпустив нюні, Максиме?» — і йому стало боляче і сором за себе.

— Не діждуть, не діждуть вони!..— Максим схопився й посваривсь кулаком у бік Ведмежого.— Щоб ото я, Максим Попелюх, здався якомусь канцелярському шуру, отому комірному хробакові, Лопушенкові? Та будь я проклятий, коли після того в мене вистачить духу глянути на себе у дзеркало! Та оцю руку сам секретар обкому тиснув, дякував за героїську працю, а тепер мене якийсь Лопух учить?.. Та ви знаєте, дядьку Вікентій, які рекорди я встановлював на своєму тракторі?.. Годі, крапка! Я візьмусь за них інакше, і покажу, де козам роги правлять...

Вікентій Антонович спершу просто розгубився, ошелешений тим вибухом гніву. «Коли б не накоїв хлопець біди»...— Максиме, ти заспокойсь, вони тебе ловко спіймали, будеш пручатись — буде гірше. Опинатись майже неможливо, всі факти проти тебе. Скаржитись треба, а тим часом здавай справи, скорись...

— Скоритись? Лопуху і Партиці скоритись? Не діждуть вони, чуєте, Радько? Не діждуть!

— Максиме, дурнику, адже один ти нічого не вдієш!..

— Я не один, народ за мене,— махнув невиразно у простір Попелюх.— Прощайте, Антоновичу,— він швидким кроком подався на хутір.

— Гарячий який!..— розгублено повів руками Радько, і довго вслухався, як шурхала стерня під ногами в Максима.

Ксеня мало не зомліла від сорому, реєструючись на прийом до лікаря - гінеколога.

Просто дверей, трохи навскоси від місця, де сиділа Глазунова, біля стіни височіло велике трюмо у багетовій рамі.

В помутнілому склі дзеркала, випадково глянувши на нього, Ксеня побачила якогось чоловіка, що забавляв дитину. Дитина розкричалася, а її перекривлене в угнутинах скла, утішне дитяче личко, видавалося дівчині якоюсь химерною одворотною пашекою.

Ксеня здригнулась. Їй стало моторошно. Вона з жахом пригадала хрипкий сміх і тяжке, нечисте дихання у себе над вухом. Г слова її схиляється на стіл, руки стискають скроні, груди давить плач, але сліз уже немає.

Ксеня пробує взяти себе в руки, вона намагається затамувати нервовий дроз, що стрясає, наче в пропасниці усе тіло, але від розмов, що точаться круг неї, нервування ще збільшується. І раптом Ксенчин мозок прорізує думка: «А що як він хворий?..»

Дедалі, що меншала черга, то дужче тіпалась Ксеня. Зрештою, коли залишилось тільки двоє жінок до дверей, вона на-вмисне вийшла з приймальні і зайняла нову чергу. І вдруге не наважилася вона при всіх зайти в кабінет з такою страшною для неї таблицею на дверях. Отож вона забилась у темний куточок і вирішила піти тоді, як нікого вже не лишиться в лікарні. Там на риплячому кріселку вона й задрімала стомлена.

Коли в лікаря на столику залишилась одна тільки картка, він прочинив двері кабінету і, оглянувши порожню вітальню, гукнув: — Глазунова! Чи не ви Глазунова? — допитливо звернувся до Ксені, що злякано підхопилась зі свого крісла.

— Так, ні, ні,— замотала головою дівчина, знову зобачивши таблицю, і прожогом вибігла з лікарні.

Вже зовсім стемніло, коли Ксеня добігла на вуличку, де вони умовились з Мишком зустрітись у паштетній. Ксеня покvapно збігла вузенькими східцями у підвальчик. Вона нерішуче переступила поріг і обвела зором приміщення.

Цигарковий дим брудною пеленою важко звисав над засмальцьованими столиками. Нестерпний галас панував у задушливій від пивних випарів кімнаті. Хрипким джеркотом він заглушав якусь нехитру музику. Мишка у паштетній не було. «Мабуть затримавсь десь» — подумала Ксеня. Зобачивши один порожній столик біля стовпа, що підпирав стелю, вона змахнула з нього крихти і сіла на краєчок стільця, саме проти невеличкої естради.

Схиливши голову на руки, Ксеня замислилася. Брудна кле-йонка столика ходором ходила в її очах. Тільки тепер Ксеня цілком уявила собі жах свого становища і сама здивувалась, як

в неї вистачило сили знести усе те. Механічно вона кивнула офіціанту, і той поставив перед нею кухоль пива і суху таранню. Ксеня все нетерпляче поглядала на двері, її гнітило це брудне приміщення, від вогких пивних випарів морочилася голова.

Нараз у залі припинили. Грали якоїсь журної. То, видати, була улюблена пісня захожих до цього підвалу. Один по одному, і ось уже ціла зала потихеньку підспівує у такт музиці.

Сусід за столиком, поклавши голову на руку, хилитався у лад пісні і, закривши очі, з виразом п'яного суму на обличчі, тягнув і собі разом з усіма.

Ксеню вразив надзвичайний вигляд музикантів цієї пивниці. Вони містилися на невеличкому підвищенні просто перед столиком Ксені. Скрипаль і баяніст — обидва були сліпці. Старший, у глибоких віспинах по обличчю, грав на скрипку, суворо зібравши брови над темним склом окулярів. Ксеня не могла одвести очей від того страшного обличчя, воно гіпнотизувало її. Ксені здавалось — то сама доля вставала на неї своїм незрячим і безжалісним поглядом. В такт грі чорні окуляри схилялись до скрипки, ніби придивляючись до роботи смичка, а ціла постать, зігнута і худорлява, лишилась нерухомою.

Баяніст і собі все ніби прислухався до легкого ляскоту клапанів гармошки. Він низенько прихилився вухом до міхів і розтягав їх у лад журливій пісні поволі і на весь розмах руки. Зрідка він підводив голову і тоді його порожні очниці моторошно вставлялись просто в електричну лампу над головою.

Ксеня, забувши про своє лихо, не могла одвести очей від спотворено - страшного обличчя юнака, що був приречений на таке жалюгідне існування. Враз чомусь вона стала перебирати в пам'яті очі всіх своїх знайомих і тільки тепер пригадала, що в перше знайомство з Максимом вразив її саме глибокий і ясний зір його голубих очей. Ксеня думкою перенеслась на Ведмежий, знову пригадала своє пробудження на Максимовому ліжку, свій пошматований одяг і знову стала побиватись у думках — як вернутися їй у радгосп. На хвилину в неї промайнула думка: взяти квитка на станції і чкурнути додому, але всередині щось протестувало проти такого легкодухого вчинку, вона не могла уявити собі, як переступить поріг рідного дому, що скаже, а до того в неї бракує грошей.

Музика увірвалась. Уся зала захлинулася вигуками і оплесками. Сліпці, посміхаючись, чемно вклонялись на всі боки. Їх частували і вони пили; жартували, весело підхоплюючи дво-значні натяки і дотепи.

«До якого тільки становища не звекає людина» — подумала Ксеня.

А Мишка все не було.

— Налей, подруженька, я девочка гулящая... — знову завели сліпці.

Обличчя старшого прибрало суворой зосередженості, а молод-

ший, підвівши порожні очниці вгору, несподіваним для цієї діри м'яким і ніжним голосом з захватом і щирим жалем виводив слова нехитрої пісні.

Ксєня далі не могла витримати, біль і розпач ятрили їй душу. Вона залишила на столі кілька срібних монет і прожогом кинулась по збитих східцях на вулицю.

В мінливому світлі смолоскипів степ видавався ще чорніший. Темрява жадібно ковтала постаті людей, речі, щойно вони потрапляли за межі невеликого кола, обчеркнутого димним полум'ям.

Людина у законченій ватянці стояла посередині кола і час від часу підливала у вогонь одробленого автолу.

Мастило з шипінням падало з черпака на палаючу землю. Чадно спалахуючи, полум'я розбризкувало на всі боки сліпучу іскру, здимаючись вгору клубками смоляно-чорного диму.

Іноді людина зухвало плескала мастила більш як слід, воно спалахувало зловісним вибухом, і тоді дівчата-причепниці з відчайним вереском розкочувались на всі боки від вогнища.

Ватянка голосно реготалась, закидаючи при тому голову. Багряне-смоляне полум'я червонило тоді обличчя людині, а під задертим догори козирком кашкета над правою бровою білів скісний рубець.

Ремонтер МТСівської бригади, з якою разом обробляли пари трактори четвертого відділку, був, як видно, весела і дотепна людина. Пересипаючи свою мову різними жартами, ремонтер без угаву розповідав гурту, що оточив вогнище, різні бувальщини і побрехеньки.

— В мене сьогодні норма — три тисячі брехень! — сипав він, слово за словом нагромаджуючи одну нісенітницю на другу, на велику втіху дівчатам.

Прокошка Ляпун був надзвичайно здивований, зобачивши ту всю картину. Коли на лемент причепниці Прокошка зупинив трактора, він упевнився — орати сьогодні вже не буде. Пшеничний плуг, яким він перегонив пар, вимагав серйозного втручання слюсаря. Ковпак лівої батареї злетів. Вся крайня ланка дисків розсіпалась борозною, тьмяно поблискуючи полірованою поверхнею у чадному світлі смолоскипа.

Коли Прокошку Ляпуна мали заарештувати за розбитий комбайн, Максим узяв його на поруки і відправив, до остаточного вияснення справи, трактористом на оранку парів.

— Я не вірю, Прокопе, що ти злодій. Постарайся сумлінною роботою довести це іншим...

Ляпун добре затамив оті Максимові слова і з того часу ще дорожчий став для нього Попелюх.

Отож Ляпун був неприємно вражений несподіваною поламкою плуга.

«Ні, таки не минути мені тюрми» — з відчаєм подумав він, збираючи в борозні розгублені диски.

Як же здивувався хлопець, коли, під'їхавши до табору, він побачив, що там зібралися майже всі трактористи з нічної зміни.

Хлопці заздалегідь угадали причину його невчасного повернення і наперебій загукали:

— І твоя бандура розвалилася, Прокопе?..

— Та я ж казав — не оратиме!

— Сип до нас, Прокошко, — гукали дівчата причепниці, півколом замашених ватянок оточивши вогонь.

Як виявилось, через поламку причіпного знаряддя — пшеничних плугів, припинилась робота чотирьох агрегатів.

Трактористи і причепниці залягли круг вогню слухати чергову казку чудія ремонтера.

Ляпун зрадів такому поворотові справи. «Не в мене самого тільки плуг уломився». Однак його воднораз здивувало і те — чому ж ремонтер (він же заступник бригадира), замість лагодити плуги, патякає отут брехні?.. «Що б це на Максима, дав би він їм прочухана» ... — подумав Ляпун.

— Плуга справляти будеш?.. — для годиться запитав він ремонтера.

Той махнув рукою. — Хіба у мене завод у кишені? Вже до ранку недалеко — почекаємо ...

Стомлений роботою, Прокошка забрався у бригадний сарай, напнувся брезентом: «Трохи пересплю, а там візьмусь до плуга сам» ...

Прокинувся Прокошка від холоду і неясного почуття присутності когось стороннього.

За обдертим полотом стіни притишено гомоніло двоє.

— Не квапся, усе діло можеш зіпсувати ... Справжній злодій на своїй вулиці і сам не краде, і другому не дає. Не розмінюйся на п'ятаки ...

— Так воно само до рук пішло.

Ляпун настороживсь, — вчулося йому — то шепотів ремонтер.

«Де чував я другий голос» — подумав Прокошка, прислухаючись до тієї розмови.

— ... Усе готово, — притишено бубонів перший, — поки темні ночі, щоб не упустити час ... Перевалочний пункт на старому місці під хрестами ...

Тут у кутку завищали, запорпались миші і дальших слів Прокошка не почув.

Ляпун обережно підвівся, розшукуючи дірку в стіні, зашарудів брезентом.

— Там хтось є? — стурбовано запитав перший голос.

Нараз Прокошка почув за стіною обережні кроки. Він миттю шугнув під брезент.

На брамі у темряві манячили дві постаті. Вдивляючись углиб приміщення, невідомі прислухались ...

Ляпун причаїв дух.

Раптом здоровенний пацюк перебіг під самими ногами невідомих.

— Проклятий, як злякав !..— злісно крикнув один з них і, оступившись, заторохтів якоюсь бляшанкою.

Тримаючись у сутінку довгої загати, напівзрубаним садком Прокошка вибіг на ріжок города і заліг під кущем дерези.

Він не помилився : за кілька хвилин повз нього швидким кроком пройшов здоровецький чоловіча у кожаних і, звернувши з шляху, подався навпростець, стернями у напрямку до Ведмежого.

Прокошка, обережно ступаючи, пішов назирцем за невідомим, аж поки той не зник у садку города Бурдюгів.

Заснути Максим не міг.

Не роздягаючись, він упав на своє блаженке ліжко і, встроивши голову в подушку, застогнав.

Нерви не витримали останнього струсу. Самотність підкреслювала безпорадність і безнадійність Максимового становища.

«Все кінчено, все ! Лопушенко вже мабуть у радгоспі. Об'єктивно він правий. Бистрих захворів, а Хименкова думка ясна. Вони вже мабуть вирішили мою долю» ...

Максим сів на ліжкові і, стискаючи до болю голову, силкувався придумати вихід із становища.

«Ну, добре. Перший Лопушенків напад відбито — збори партосередку відкинули пропозицію зняти мене з роботи і виключити з партії. Голоси розбились : Лопушенко, Колосок — за ; Радько, Сагура — проти. Та хіба справа у формальній стороні?..»

Там, на зборах, у запалі сутички, підтримуваний товаришами, Максим боронив себе, почуваючи свою правоту.

Перебравши у голові знову обставини подій, Максим був уже не такий певний правильності своїх дій.

«Зустрічний відмовивсь виконати, з жнивими не упоравсь, селькора мало не побив «по п'яній лавочці», з бабами зв'язався у жнива,— дітись нікуди ... Ну, так чого ж тобі одбрикуватись?..

Спасибі, на зборах заступився Радько : «... Максим помилився. Він молодий і недосвідчений хлопець. Можливо ще не один раз вклепається і позбиває лікті. Та він наш від голови до п'яток і, якщо розібрати його помилки і вчинки, від них немає збитків радянській державі ...

... Не здавши «кубанки» у хлібозаготівлю — Максим зробив правильно. Мішати це коштовне насіння з продуктовою пшеницею — злочин. Не для того кохали це зерно, щоб пустити на галушки ... Але навіщо було вдаватися до замилювання очей ? Цього вже я не розумію ...»

Дядя Радько виголосив таку запальну і переконливу промову у захист Попелюха, що Максимові стало шкода самого себе.

Так само відчайдушно захищав його Мулявко, Сагура. Уся виробнича сила відділку горою стояла за Попелюха. А от він сам зараз виносить собі вирок.

«Сів не в свої сани, Максиме, вилазь! Свині тобі ще пасти, а не ворочати ділом у сім тисяч га». І раптом Максим вирішив: їхати негайно на центральну, повинитись в усьому і проситися кудись на відділок звичайним трактористом.

«Почну все з початку. Відновлю довір'я, а там видно буде».

Раптом хтось навально затарабанив у двері:

— Одчини, Максиме, швидше... — почувся голос Радька.

Максим здригнув з несподіванки.

— Прокошко, повтори все, що говорив щойно мені, — тяжко віддихнув дядя Вікентій.

— Та тут ціла змова! — скрикнув, вислухавши їх, Максим. — Негайно скликаймо людей. Мусимо будучо захопити крадіїв.

— А я гадаю, Максиме, — відповів Радько, — зайва метушня тільки одполохає злодіїв. Нехай Прокіп без лементу викличе Мулявка. В нашому розпорядженні ще ціла година.

План Радька був простий і зрозумілий, тому він ні в кого з них не викликав жодних заперечень.

XXXIII

Розкошляною копицею манячить у темному небі одинока гледичія. Сухо шерехтить присохлими торішніми ріжками гілля; покинутий хутірський цвинтар зіщуливсь, як злодій над шляхом, поріс дерезою і густим пагонням нещодавно зрубаного лоху. Де-не-де з темряви з хашів рясної порослі визирне обламаний хрест.

Максим, Радько, Мулявко й Прокошка Ляпун уже близько години лежать у старому межевому рові. Вони притаїлись кроках у п'ятидесяти від старого цвинтаря і уважно спостерігають — скільки можна побачити темної, туманистої ночі — шлях, стежку, що пробивається ледь помітно повз цвинтар до стойбища емтеєсівських тракторів.

Тихо, ані шелесне. Рідка мла починає перед досвітком збиватись до землі, осідає у лощині, укриває її, ніби вогким і холодним наметом.

«... А вони, чортові бандити, уміють слухну годину вибрати»... — думає Максим.

— А може тобі приснилося оце все, Прокошко?.. — шепотить роздратовано Мулявко, силкуючись розворушити задубілі від незручного лежання кінцівки.

Радько з серцем смикає Мулявка за полу. Знову тиша.

Добрий зір у Максима, адже ніхто так добре простим оком не видивиться, як він, у степу. Пильнує Попелюх нічний морок,

але проклята мла все дужче і дужче насідає на плечі, пригинає зір до землі. Силою може розібрати Максим невиразний контур дерева і підпливлий туманом уламок хреста над окопом.

«Коли б Прокошка не наплутав ... А може ми їх сполохали?.. Даремно час тільки згаємо, а завтра ж, чи то пак сьогодні, роботи, та й ще роботи! Свое з рук пливе, а ми тут на емтеєсівських полях вловами забавляємось» ...

Зненацька від шляху почулось тихе вурчання авта. Обніжком, без вогнів, до цвинтаря підкотив і хвацько розвернувся вантажний автомобіль.

«... Ач, як воно в них улаштовано! — здивувався Максим. — Тоді ми недурно згаiali ніч», — він помацав у кишені браунінг і обережно підповз до Радька.

— Рано, почекаємо ще, — самими губами відповів той.

З козуба машини виплигнуло кілька тіней, вони одразу зникли на цвинтарі, одна якась широка у плечах походжала трохи осторонь від машини.

За хвилину крізь щурхіт кущів почувся заглушений брязкіт лопат, потім зігнуті постаті почали виносити один по одному і скидати у козуб авта мішки. Невідомі працювали швидко, без галасу і метушні. Видко, не один раз проробляли ту операцію, кожен знав своє діло.

Машина стояла спрямована на шлях; торкнути стартер, і досвідчений шофер може спід самого носа видерти здобич. Це відразу побачив Максим. Він наказав Радькові і Прокошкові пильнувати цвинтар, а сам з Мулявком, поповзом, накидаючи великого круга, почали підкрадатися поза бур'янами до грузовика.

Розрахунок у Максима був такий: скочити на підніжку авта, перш ніж шофер увімкне шкoрість. На вигук Максима Радько з Прокошкою повинні були здійсмати галас і бігти до машини ззаду. Максим шкодував, що не здогадався озброїти свій загін хоч би кілками. Поночі, під час колотнечі, кожна палиця при одному револьвері може завжди зійти за рушницю. Але про наслідки нападу в нього не було двох думок; адже злодіям і на думку не спаде, що їх тільки четверо.

Хлопці швидко зникли у п'ятмі, туман сприяв злодіям, але він так само допомагав і вловам. Постаті все хутчіш моталися з лантухами. По часі треба було вгадувати, що машину ось - ось закінчать вантажити.

— Чи встигнуть? — хвилювався Радько. Хлопців не було чути. Нараз, коли, на думку Радька, хлопці вже мали наближатись до машини, почувся різкий свист; широкоплечий кинувся до авта і в ту ж мить зза козуба машини блискавкою в степ ударив постріл.

— Макси - и - им! — ошаліло вигукнув Радько і, не пам'ятаючи себе, кинувся до авта, біля підніжки якого одчайдушно борюкався цілий оберемок людей.

— Максиме, бий! — загукав і собі Прокошка, вилітаючи з рову. — За мною, братва, хапай! — галасував він на різні голоси, надаючи криком і собі завзяття.

Кінець сутички вирішив саме отой Прокошчин лемент. Злодії враз кинулись урозтіч від машини і зникли у хащах на кладовищі. Тільки один щупленький оступивсь у поритину і гепнув просто під ноги Радькові на обніжок. Старий навалився на нього усім тілом і так торсонув невідомого, що той тільки хекнув. — Ані з місця! — крикнув Вікентій Антонович якомога страшніше і приклав до потилиці злодія свою алюмініюву табашницю.

— Не вбивай ... здаюся ... — благав той переляканим голосом.

Коли Прокіп добіг до машини, там усе було майже скінчено. Максим і Мулявко сиділи верхи на якомусь здоровецькому гевалі і товкли його носом у землю, завертаючи за спину руки. Той одчайдушно пручався і підкидав їх обох, намагаючись звестись на коліна, але Максим так скрутив його за в'язи, що він тільки захріп і здався. Радько пригнав свого полоненика.

Коли Мулявко черкнув сірником, Прокошка не вагаючись упізнав у ньому ремонтера.

— А, і ти тут!.. — задоволено скрикнув Прокошка, — ну що ж, будь як удома. Десятьма роками ти забезпечений!..

— Чого ж ти не стріляв, Максиме? — запитав Радько, коли вони упорались з бандитами.

— Осікся чортів пістоль, та воно й краще, гляди, убив би ... Зайвий клопіт і языка позбулися б ...

В цей час з кабіни почувся стогін і густа лайка.

— Вилазь! — гукнув Мулявко і навів на дверчата кабінки револьвер, щойно відбитий у сутичці.

— Свої. Цей негідник, здається, звихнув мені руку ...

— Що за біс? Голос ніби знайомий ... Хто такий? — здивовано гукнув Панас і тернув сірника.

— Мишко!..

— Мишко!?! — в один голос перепитали його Радько і Прокошка.

— Щоб ти був сказивсь ... А де ж Ксенька? — оторопівши, спитав Максим.

— Яка Ксенька? Що ти верзеш? — з натиюком відказав йому Мишко. — Допоможіть вибратись звідси та не звічайте цих падлюк ...

Міцно зв'язаних злодіїв вкинули в козуб на мішки з пшеницею, Мулявко на всякий випадок двічі стрільнув для остраху в кущі. Максим сів за кермо, бо в Мишка таки справді, виявилось, підвихнута права рука.

— Як же ти опинився тут з машиною? — підозріло поглядаючи на Мишка, запитав Максим.

— Як? Шляпи ви та й годі, увесь план мені попсували, — не задоволено буркнув Мишко, поправляючи стривожену руку ...

— Хіба й ти з ними?.. — не звіряв на власні вуха Максим.

— Із ким? Чи ти здурів? — злякався Мишко. — Я, навпаки, хотів уловити їх усіх у пастку, а ви перебили...

— Ні чорта не второпаю. Приїдемо, у сільраді при людях розкажеш, — замкнено відповів Максим.

— Максиме, ти помиляєшся, — скрикнув благально Мишко, — це були хитрощі, розумієш, військові хитрощі...

— А Ксеню де подів? — вже гостро відрубав Максим і нашорошено, зукоса зирнув на Мишка.

— Ксеню?.. Та вона, вона... вона залишилась у місті, Максиме...

Спійманих допитували у сільраді. Обидва злодії тримали себе зухвало, уперто відмовляючись назвати своїх співучасників. Аж тут Прокошка впізнав у високому Партикового свояка, розкуркуленого кілька років тому і висланого за участь у підпалах в сусідньому селі. Народ хвилювався, чулись загрозливі вигуки.

Максим вийшов на ганок і підніс руку. Натовп притих.

— Товариші, не хвилюйтесь. Злодії під надійною охороною. Закон від сьомого серпня не милує ворогів народу. Можете не сумніватись — їх буде покарано. А зараз ідіть по домах і пильнуйте, щоб не трапилось якоїсь провокації. Виконавцям, членам сільради і активістам колгоспу лишитись тут. Кожен з присутніх відповідає за революційний порядок... — рівним голосом говорив Максим.

— Чого там паятяти...

— Дайте їх сюди, — верескнули у натовпі голоси.

Але більшість одумалась:

— Ет, чуєте, допит зніматимуть...

— Директор не збреше.

— Він хлопець правильний...

Виконавці і активісти оточили ганок сільради. Проте найбільш запальні, порозбивавшись на купки, продовжували жваво обговорювати надзвичайну подію.

— І комсомолець з ними!..

— Який?..

— Та отой же, ленінградський...

— Шохвер?..

Нова звістка завихріла від гурту до гурту, піддаючи жару і таємничості події.

Максим зрозумів, що зараз у сільраді, а особливо побіля неї, безперечно розставлені «вуха» злодіїв, яким пощастило втекти. Він загадав усім, крім Радька, Мулявка, голови сільради і Прокошки вийти з канцелярії.

Партиків свояк зразу признався, що в містечку існує шайка

тепліх хлопців, яка систематично вивозила з району зерно, накрадене у колгоспах, можливо і в радгоспі. Хто «заготовляв» його тут, він не знає, бо це все трималось, мовляв, у таємниці. Крім ремонтера, Партики і Бурдюгів, назвати він нікого не може. Був ніби рядовий учасник банди, а револьвера дали, бо завдяки його фізичній силі, був виділений про всякий випадок на охорону.

— А цей як опинивсь поміж вас? — хитнув спідлоба Максим на свого друга, Заботкіна.

— Цей шмаркач?.. Його договорили за десять бомажок підкинути зерно на перевалку. Він «теля», — зневажливо кинув злодій.

— Так значить, за десять червінців купили тебе, Мишко?.. — загорівся Максим.

— А ти не дуже на його напорюєшся, — урвав Попелюха широкоплечий. — Коли б він не підбив мені руку, був би ти вже покійником, хлопче. А десять червінців теж гроші...

Мишко швидко упорався зі всіма дорученнями Максима. Йому в той день надзвичайно фортунило. Дожидаючи у паштетній Ксеню, він зазнайомився з двома якимись шоферами. Вони об'явилися дуже компанійськими хлопцями і відкрились Мишкові, як своєму парневі, що тут поблизу в одній МТС вони можуть дістати для нього дещо з запасних частин, яких він шукає. Гадаючи, що він устигне, поки повернеться Ксеня, Мишко не вагаючись посадив обох новоявлених приятелів у кабінку і помчав у село, де були обіцяні частини. До села було кілометрів десять з гаком. А що його друзі вели машину чогось обніжками, то й гак сягнув мабуть ще доброго десятка. Як виявилось, хлопців з частинами треба було чекати.

Тоді гостинні знайомі добули денатуру і стали частувати Мишка. Заботкін, переборюючи огиду, випив трохи для компанії, бо ж таки дефіцитні частини обіцяли йому! Тут новоявлені приятелі стали натякати Мишкові: — коли він не дурень, мовляв, то може за одну ходку заробити мало не двісті карбованців. Частини ж від них нікуди не втечуть і вони їх приставлять йому хоч і серед ночі. Мишко попервах хотів просто понабивати їм пики за таку злодійську пропозицію, але тут наче прояснилось у мізкові. Стривай, товаришу Заботкін, адже, можливо, ти натрапив на слід зухвалої зграї, а коли так — взявши участь у цій сумнівній операції, ти зможеш зробити цінне відкриття. Мишко пригадав подібний випадок у їхньому гаражі в Ленінграді.

Один шофер, удаючи з себе «телятко», підрядивсь перевезти награвований крам. Піддуривши злодіїв, він завіз усю зграю просто в район міліції, де їх і похапали.

Мишко почав торгуватись, обережно, з простацьким виглядом розпитував, яке там діло вони збираються змастачити. Ціл-

ком зрозуміло, він не належить до тих дурнів, що відмовляються заробити такий «кусень».

— Молодий, а діло знаєш,— підхвалювали Мишка хлопці.— А тобі що, хазяї твої далеко, а цим радгоспівським діла нема, де був. Ну, скажеш, обломився, та й годі, дорога не близька. Нашому брату шоферу брехню вигадати, однаково що сірником тернути.

Коли Мишко взяв, що мова йде про партію украденого зерна, яку треба непомітно вночі перекинути з одної схованки до іншої, план операції уже був готовий в його уяві: він їде, бере вантаж і потім, розвинувши максимальну швидкість, не давши отямитись шпалі, заводить їх усіх, огулом, з речовими доказами просто в міліцію. Мишко заздалегідь смакував повідомлення про такий «подвиг» і хоч події на Ведмежому його дечому навчили, запальна вдача, неодчепне бажання «услужитись» за-тамували вагання. Заботкін дав згоду і там таки одержав завдаток.

Коли Максим, в якого осікся браунінг, кинувся на широкоплечого Партикового свояка, щоби стягти з підніжжя машини, куди той устиг скочити, Мишко побачив у руці злочинця зброю. Він сіпонував злодія за комір — постріл вдарив над головою Попелюха, а вони обидва — Мишко і бандит — впали на одвірок кабіни. Біль у плечі не дав змоги Заботкіну взяти участь в подальшій баталії...

Звичайно, ошелешений нічними подіями, Мишко не міг все те зв'язно і до ладу розповісти у сільраді. Він плував, спішив, від того його пригоди ставали ще менше ймовірні. Про гроші він зовсім забув згадати.

Партиків свояк не витримав і, сприймаючи оповідь Мишка, як жалюгідне белькотіння боягуза, що хоче будьщо вигородити себе, увірвав його зізнання і заявив голові сільради:

— Обшукайте цього кенаря,— червінці, що він у нас одержав у завдаток, мічені...

XXXIV

На ранок уже всі знали про наслідки нічної облави. Крім упійманих на цвинтарі хлібокрадів, були затримані ще їхні спільники: два Бурдюги, Партиків брат і Лопушенків небіж. Під час обшуку колгоспники знайшли в них по кілька лантухів радгоспної пшениці, борошна, хоч усі добре знали — не сіяли вони нічого і не збирали.

Біля колгоспної комори, куди зачинили до приїзду міліції хлібокрадів, гув схвилюваний натовп.

— Ач, злодюги, позивкали народне добро точити...

— Не сіють, не жнуть, а так беруть!..

— Побити сволоту куркульську, та й квит! Оті Партики так і вирости на чужому... Хто в мене було вівса на лощині збиває?

Вони, іроди, тільки мені раніш голосу проти них не було. Бийте їх,— репетував сухенький дідок...

— Ну, ти, старий не дуже, без тебе знають, що робити. По закону їх теж не помилують. Ми з Максимом Пилиповичем їм дамо раду,— статечно походжав біля дверей комори дід Євген. Йому і двом комсомольцям доручив Максим і голова сільради вартувати злодіїв.

— А меткий хлопчина, отой директор.

— Тихий, лагідний, а бач одним духом усе кубло зацупив.

— Ну, то хай бережеться він тепер. Ще й на волі лишилось не мало компанії їхньої злодійської...— не вгамовувався сухенький дідок.

— А ми не з тих, що дрижаки ловлять. Уся зграя у нас ось де,— багатозначно показав затиснутий кулак дід Євген.

Максим, Радько, Мулявко, голова колгоспу ще вдосвіта провели летючі збори колгоспних бригад. Колгоспники одностайно вимагали суворої кари крадіям і арешту шкідника Партики. Тепер багатьом ставала ясна поведінка цієї злодійської компанії, їхні зв'язки. Називали ще кількох вірогідних співучасників, деякі гарячі голови у запалі вже ладні були бачити мало не в кожному односельцеві, який працював у радгоспі, співучасників мерзенної зграї.

Тут Максим вирішив стримати цей непотрібний запал.

— Більше витримки, товариші, більше витримки і обережності. Всі нитки в наших руках, жоден з бандитів не сховається, а хапати людей ні в чому неповинних— це значить усю справу зіпсувати. Головне знищити саму можливість крадіжки, оту непоборну спокусу для злодія,— махнув Максим на радгоспний степ, де рясніли необмолочені копички і скирти.

— Правильно, громадяне, правильно говорить товариш директор. Погано допомагали ми нашому радгоспові,— ось у чому лихо. Треба додати людей на молотьбу, мажар на скиртування.

Всі колгоспники з радістю підхопили пропозицію сухенького діда. Там такі збори розбилися на ланки і ухвалили збільшити допомогу радгоспові в такій мірі, щоби в два-три дні закінчити скиртування пшениці і обмолотити весь ячмінь у копичках.

Максим не знав, де подітися від хвилювання. Він тиснув руки голові колгоспу, бригадирам, йому хотілось танцювати з радощів. «Аж тепер піде діло!»— вітався Максим.

— Ну, Василю Антоновичу, заворачуйте тут в артілі, а я з Мулявком мотнуся на степ, перепланую на ходу роботу.

Попелюх і Мулявко скочили в тачанку, Генадій підобрав віжки.

— Максиме Пилиповичу, постривайте! А що робити з отим Заботкіним?— ніяковіючи, запитав голова сільради.— У бумажнику в нього червінці помічені знайдено.

— З Мишком?..— Максим хвилину завагався.— А знаєте що, скажіть, що я просив— чуєте— просив, щоб він доставив своєю

машиною затриманих у райміліцію. Там розберуть, їдьте і ви з ними.

— Бач, начальству і тут привілеція,— буркнув собі під ніс Генадій,— сам себе у тюрягу везе. Ну, мабуть, і цьому Максимові така ж доріжка стелеться.

Ще здаля Максима неприємно вразив натовп біля палубу.

«На одну добу одвихнувся з відділку, а цей Ястребчик знову завів ранковий наряд»...— подумав Максим і наказав кучеру під'їхати до гурту.

— Чом не на роботі? Ястребчик де? — запитав невдоволено Максим.

Робітники розгублено мовчали.

Звиваючись, як вуж, поміж комбінезонами протискувався Ястребчик.

— Що зволите, Пилиповичу? Це Наум Васильович тут порядкують...— винувато, скоромовкою пояснив рільник.

— Ніяких Наумів Васильовичів! За порушення правил внутрішнього розпорядку маєте догану...

— Так у них бамага... Як Наум Васильович уже управитель у нас...— одним духом випалює Ястребчик.

Максим остовпів:

— Що ви верзете, товаришу Стах? Поки я тут, ніхто управляти відділком не сміє. Давайте людей до молотарки.

Крізь натовп до тачанки протиснувся Лопушенко.

— Громадянин Попелюх, прошу не заважати нам зараз приватними розмовами. Від сьогодні керую відділком я! — Лопушенко переможно оглянув похмурий натовп.

— Громадянин Лопушенко! Киньте дурниці, краще приготуйтеся здавати свою комору!..

У відповідь Лопушенко скорчив презирливу гримасу, ефективним рухом витяг з бокової кишені складений учетверо папірець, повільно розправив його на долоні і простягнув Максимові.

З вигуками, з піснями, сповнюючи табір веселим гамором, одна по одній до натовпу хвацько підкотили колгоспні мажари.

Максим стрепенувся. Окинув зором усіх цих людей, готових кинутись у бій з його наказу, пригадав ніч, повну тривоги. Подивився на Лопушенка і знов на папірець.

— Гадаєш, твій верх, Науме?

— Підкорись наказові, Максиме, не заважай!

Максим ще раз мовчки подивився на папірець. То був наказ про його звільнення, підписаний Хименком.

«... За зрив збиральної, обман держави, порушення державної дисципліни і побутовий розклад зняти Попелюха з керування відділком і віддати до суду. Просити прокуратуру в терміновому порядку скласти обвинувачення»...

Максимові здалося, що тік гойднувся у нього під ногами. Як лещатами стиснуло груди. Проклятий папірець затанцював у руці.

— Товариші, хлопці, ви повірили тому наклепові? — Максим махнув папірцем.

— Не знімай бузи, Максиме, буде гірше, — холодно, з почуттям своєї переваги сказав Лопушенко. — Здавай справи, а там жалійсь кому хоч.

Попелюх повів очима по натовпу, ніби шукаючи підтримки.

— Не дрейф, Максиме, — шепнув підбадьорюючи Мулявко.

Лопушенко по-своєму зрозумів Максимове вагання.

— В останній раз пропоную вам, колишній управитель відділку, громадянин Попелюх, обличте наряд і не заважайте мені виконувати розпорядження дирекції. А ні, то зараз заарештую тебе і відправлю у район, — несподівано зарепетував Лопушенко.

Максим весь зіщулився у клубок, затиснув до болю залізні поручні тачанки, ніби готовий плигнути на Лопушенка. Швидким поглядом ще раз перебег по очах людей.

Натовп на хвилику застиг нерухомо, невиразно хитнувся під Максимовим поглядом ...

— Годі волинку правити! — вигукнув Партика. — На роботу, ударнички, — торжествуючи гаркнув він.

— Пішли, пішли, буксир засмоктаний, — підхопили його підбрехачі і, зачепивши купу сезонників, рухнули геть від гурту.

— Стій! — шарпнувся Максим. — Стій! — Очі йому загорілись. — Я тут хазяїн! Вертайсь!

І цілком свідомий своєї правоти, голосно, щоб його чули всі, відрубав Лопушкові: — Начальник поставив мене, начальник мене і зніме! Іди від гріха, Науме, прошу тебе. — І, вже звертаючись до робітників, наказав: — Бригадири, розведіть людей на робочі місця, як сказано у вечірньому наряді. Рільника Ястребчика за зламання мого розпорядження з роботи знімаю. Бригадира Сагуру призначаю моїм помічником, бригадир Партика, що упійманий на неправильному обмірі зерна та крадіжках, з роботи знятий і віддається до суду. Товариш Мулявко, приймай Партикову бригаду, — махнув Панасові Максим. — Кожен, хто не виконає цього мого наказу, буде негайно звільнений з роботи ...

— Максиме Пилиповичу, за віщо? Це все Лопух ... — захлинався Ястребчик. — Не губіть, Пилиповичу ... По гроб життя ...

— Передайте своє діло Сагурі. Я слова на вітер не пускаю і наказів своїх не відмінюю.

— Не сиди на двох стільцях, чортів Стах! — вигукнув хтось з гурту.

Всі зареготались.

— Все! Товариші, нум до роботи! По обіді скличемо збори, є багато новин, розберемо ...

— Віддай папірець, — підійшов до Максима Лопушенко. Він якось вовком дивився набік.

— Папірець? — Максим здивовано глянув на зіжмаканий наказ. Лопушенко смикнувся видерти його з рук.

— Зажди,— одвів Лопушенкову руку Попелюх.

В ту ж мить на очах усього натовпу Максим спокійно розірвав навпіл наказ, дбайливо склав обидві половинки, знову передер їх, знову склав і робив так, аж поки від Хименкової писульки лишилась купка дрібних клаптиків.

— Ось твій наказ, Науме! — білими метеликами розлетівсь папірець під ноги схвильованій юрбі. Максим тут пригадав зізнання хлібокрадів. Зневага і обурення на Лопушенка зростали в ньому.— Забирайся відсіля, товаришу Лопух! Забирайся, та пригадай, кого ти заховав від мене у своїй клуні! — вже не в силі стримуватись, гнівно вигукнув Максим.

Лопушенко, зрозумівши все, несподівано метко крутнувся і чкурнув поміж натовпом.

— Наумчику, на кого ти нас покидаєш!..— глузуючи, затужив Мулявко. Гурт вибухнув сміхом. Тоді Мулявко заклав два пальця до рота і пронизливо свиснув. Його підтримали ще кілька сезонників.

Власне Партика міг би і не говорити того Зіньці...

Коли він поклав їй до рук білий пакетик, вона все зрозуміла без слів. Кілька днів тому Ксеня принесла з відділку оті порошки труїти щурів у своїй хатинці.

Пакетик той наче обпік Зіньці долоню, проте вона міцно затиснула його в руці, як останній порятунок, останню допомогу.

— Ти розумієш, Зіню, усе вони скаламутили... ограбили нас. Ось я робив, робив, а тепер у шкідники призвели, а за віщо? Так не буде їм пощади від мене, поки живий буду! А ти гляди — у вечерю сипнеш, а сама ходу... У яру чекатиму. Там у нас пареньок — заведе і виведе. За ніч нас і духу ніхто не почує. А радгосп увесь димом пуцу, хай знають вони Партику.

Зінька стояла мовчки.

Кров одійшла від лиця. Під кількарічним загаром лишалося воно все ж бронзовим, тільки трохи посвітлішало.

— Так гляди ж, Зінько, однаково каюк. Пропадати, так хоч з музикою... А за студентку все 'дно тобі у тюрмі гнити. Рішай, даєш слово?..

— Даю...— глухо впала Зіньчина відповідь.

— Гляди ж!

— Даю,— повторила Зінька і притиснула до грудей пакет.— Даю, бо життя мені спаскудила вона, триклята... На мою долю шербатую і то руку простягла...

Шлях ставав дедалі все більш неможливий. Горою над Ляховою Долиною, згадав Максим, найжджена дорога, рівна.

Тут горбом подихав вітерець. Пилюга спід коліс машини звисала тонкою завісою, повільно зникаючи у пільмі.

Коли запал сутички з Лопушенком минув, Максим погодився з Радьком: треба внести ясність у своє становище. Ввечері, підбивши як ніколи втішні підсумки денного успіху, Максим зарядив свою «Коломбіну» і, доручивши відділок Сагурі й Радькові, подався найкоротшою дорогою в центральну.

Одкинувшись на подушку, Максим щось тихенько висвистував, вдвигляючись, як біжать фари пришишклим шляхом. Нараз щось темне, наче якась химерна нічна птиця, майнуло з обочини дороги у сніп ліхтарів. Блискавкою вижав Максим конус. Прихватив щосили гальма, водночас різко звернув машину на правий бік.

— Хто жартує! — вигукнув Максим і стрімголов кинувся з кабіни.

В байдужому світлі фар, в пилюзі, під самими колесами авта лежала ниць якась постать у комбінезоні тракториста.

Максим підхопив невідомого під руки і прислонив напівсидя до крила машини.

— Зінька! Чи ти здуріла?

То була справді Зінька Косташ. Вона невиразно ворухнула рукою.

— Що трапилось, що з тобою? — Максим озирнувся навкруги, чи не женеться хто бува за дівчиною.

... Била студентку ... Партика підмовив отруїти ... Гасан ... Думала, їдуть арештувати мене ...

З плутаної розповіді Максим почав добирати — бригадир Партика втік спід арешту і тепер з кількома своїми підручними заради помсти збирається підпалити степ.

— Чорт забирай. Тут гав ловити нічого. На Ляховій дві скирти немолоченої пшениці, коло двох тисяч центнерів зерна!

Він допоміг дівчині підвестись.

— Ти що тут робила?

— Орала в паровому. Партика сказав мені — як пихне стерня, знімай магнето і хода ...

Ворог, як видно, діяв передбачливо і як слід розставив своїх людей.

— Сідай, — коротко наказав Максим. — Трактор де?

Він спрямував «Коломбіну» в напрямку, куди вказала йому Зінька.

Старенька машина на борознах зораної клітки жажно рипіла, глибоко вгрузала в пухнасту ріллю.

«Недаймо ще раз оборати скирти» ... Максим з тривогою при-

гадав, як недбало оборані токи в бригаді Партики. Тепер він розумів — то зовсім не випадково.

Вогні ліхтарів вихопили з темряви чорне громадище ЧТЗ. Поблискуючи плазунами, він статечно стояв у борозні, простягнувши вперед, як щит, широкий радіатор.

Миттю вони обидва вискочили з авта.

— Заводь,— гукнув Максим до Зінки,— ще теплий ...

Зінка стояла як укопана.

— Заводь мерщій,— з серцем повторив Максим.

— Пилиповичу, гляньте но,— дівчина злякано простягла руку на північ.

Максимові попервах здалося, що сходить сонце. Але з такого краю. В таку пору ...

— Пужар! Пужар! Гва - а - алт!..— надривно гукав сторож біля скирт і з одчаєм вибивав у якусь бляху.

Сумніву не було. Заграва підіймалась все вище й вище. По тому, як вона мінилась у кольорі і на очах переходила від малинового до червоно-мідного, Максим зрозумів — іде на них. Іде на скирти.

Як давній тракторист, Максим знав: у таких випадках єдиний порятунок — трактор.

— Заводь, заводь,— приспішував він Зінку, а сам кішкою видерся на гусеницю ЧТЗ.— Заводь, я відрегулюю карбюратор.

Ломок у Зінкиних руках нервово брязкотів об маховик мотора ...

— Давай! — наглив Попелюх.

Ломок брязнув і знову зірвався.

— Рука не слухається,— винуватою скоромовкою пояснила дівчина.

«... Як би не закапризив» ...— подумав Максим, намацав ломком заводний отвір. Поставив маховик на стиснення. Р - раз! Ломок брязнув і вискочив з заводного отвору.

«Спокійно, Максime; хвилюючись, ти не заведеш мотора. Ти ж колись був не кепський тракторист» ... Відкрив продувні краники, залив бензину, ще раз помацав шпильку карбюратора. «Все в порядку. Тепер крути» ...

Мотор чмихнув, засмоктав повітря, на хвилину засікся, ніби роздумуючи, і враз пішов, збільшуючи оберти. Рама машини злегка двигтіла від рівного вихлопу.

Саме вчасно. Зза пагорбка кілометрів за скільки виткнулись перші сплески полум'я.

Звивчастими змійками бігли вони від копички до копички. З полохливим писком десь недалеко проскочив табунець польових мишей.

Максим глянув на Зінку. Вона вся тіпалась від переляку.

— Зінко, заглиби плуги ...— ласкаво звернувся Максим до дівчини. Сам упевнено сів до важелів. Дотик холодних ручок якось заспокоїв його, ноги звично знайшли педалі.

— Качай, Зіньо, «Коломбіною» на Ведмежий. Нехай хлопці не всі зриваються. Тим часом переорю стерню навколо скирт.

Максим ривком кинув машину наперед і пожежі.

Дванадцять корпусів плуга залишали позад трактора широку чорну смугу.

Вогонь насувався гребенястою лавою. По доріжках розтрешеної за комбайном соломи він обережно підкрадався вперед і, дійшовши верхом стерні ближчої копиці, нагло вибухав стовпом мідно-червоного полум'я. Від того вибуху стіною спалахували сухі, високо підрізані стебла.

Підпливаючи з підніжжя сліпучими плесами, стіна вогню випускала, як восьминог шупні, зрадливі дзюрочки розплавленого металу. Підхвачена вітром, вона бігла все вперед і вперед, все ближче до скирт, до величезних бургів зерна. Там нижче починалось неозорне плесо долини. Сотні гектарів необмолочених копиць дорідної пшениці.

Машина рівно тягла плуги, і Максимові пощастило тим часом завести другий пас борозен впоперек лану.

Тоді на допомогу вогню прийшов вітер. Розбурханий степовою пожежею, він, наче обурений зухвалою поведінкою людини, завзято підхоплював оберемки палаючої соломи, жбурляв їх далеко вперед. Тоді здавалось, пожежа кидається на лан плигами жигого барса.

Максим побачив — при такому вітрі тільки третя, найменше третя смуга може зупинити пожежу.

Без вагання він повів трактором третій пас борозен.

Вогонь ішов розгорнутим фронтом. Легко полихаючи на вітрі, змістими дзюрочками перебігав стернею, з лускотом вибухав на неприбраних згребинах і, розливаючи все нові й нові плеса ясногарячого полум'я, чимдуж кидався на трактор.

Всю увагу Максим зосередив на вузькій прогалині стерні поміж червоним гребенем пожежі і чорною смугою переораної землі.

— Проскочу чи ні?..

Полум'я і собі поспішало перехопити вузьку смугу, що лишалась поперед машини.

Дихнуло чадом і розпеченим повітрям. На руки, на плечі Максимові чорним снігом сідала зотліла солома.

Намагаючись якомога коротше провести першу борозну, Максим не зважив на вітер. Перша смуга лягла дуже близько до стогів. Отож тільки третій пас борозен по зовнішньому обчерку міг би врятувати хліб. Так тільки мусив вести трактор Попелюх.

Не вагаючись, Максим дав повний газ і потяг на себе праву ручку. Трактор здригався усім дебелим тулубом. Як пароплав проти води, він метко перебирав гусеницями і слухняно котився назустріч вогню, паруючи радіатором.

Вітер жбурляв цілі оберемки горілої соломи. Вже зрадливі змійки, переганяючи одна одну, бігли навперейми машині. Пересохла стерня, підгоряючи знизу, пускала тоненькі дудочки сивого диму.

В лице Максимові війнув нестерпний пал степової пожежі. Волосся на правому виску зачучерявилось і затріскотіло.

Прикривши рукою обличчя, Максим відкрив до відказу дросельну заслонку. Ще мить, і небезпека позаду.

Ось ріжок. Радіатор кипить, мотор починає гарчати. Показник масла весь червоніє.— «Мабуть Зінька не долила мастила» ...

Копиця перед самим радіатором вибухає як бризантний гарматень. Машина лопотить гусеницями по вогню, розкидаючи жар. Вітер кидає віхоть вогню на праву ногу Максимові. Він струсує його не дивлячись, наче надоїдливе кошеня. Машина котиться у самому вирі пожежі.

Куртка димить і обпікає праву руку. Ріжок залишається позаду. Сирти врятовано. Треба рятувати машину. Максим спокійно бере на себе ліву ручку. Машина робить плавний поворот і виходить на ораке. Саме вчасно.

Максим намагається скинути піджак, в якого горить правий рукав. В ту ж мить вітер кидає на плечі йому цілий оберемок вогню. Одяг на Максимові спалахує як смолоскип. Напівзасліплений, Максим виводить трактор на ріллю в небезпечне місце, виключає газ і падає в борозну, намагаючись землею загасити палаючий одяг.

XXXVI

Тільки надвечір другого дня добулась Ксеня на центральну. Весь радгосп уже знав, що трапилось на Ведмежому.

Максима знято з роботи. Віддану, чесну людину спалюжено нізашо. Тим краще, що вона надумала приїхати сюди. Зараз же піде до директора, у політвідділ і розкаже їм, як і що було. Прикру помилку негайно виправлять ...

Але Ксеню чекало повне розчарування. Директор не прийняв — у нього як завжди, відбувалась якась нарада; начальник політвідділу днів скільки виїхав до області і там захворів.

— Сьогодні якраз чекаємо Бистриха, тільки навряд чи стане він з вами говорити. Тут ділов, ділов ...— Ксені порадили зайти вранці.

Ксеня до самого смерку блукала без певної мети вуличками радгоспного містечка. Сутеніло. Лавочки біля гуртожитків спалахували притишеним щасливим сміхом, на вигоні, біля клубу, співали дівчата, награвала гармонь.

Під шелест вечора Ксеня задрімала зіщулена на ганкові спорожнілого політвідділівського будинку.

Там її побачив начальник. Близько дванадцятої він таки прибув у радгосп. Ще блідий від перенесеного нападу малярії, ледве

тримаючись на ногах, він просто зі станції заїхав у політвідділ дати якісь невідкладні розпорядження.

Начальник не міг заховати свого замішання, коли дізнався, про що саме має говорити з ним Ксеня. Він все розгладжував на столі свіжий відбиток газетної шпальти і видко вже знав, що скоїлось на четвертому відділку.

— Мені шкода, товаришко, і вас і Попелюха, але тут ідеться про щось більше, ніж звичайний неетичний вчинок. Читайте ...

Ксеня жадібно уп'ялася очима в рядки ще вогкого коректурного відбитка. Вся перша сторінка радгоспної газети жорстоко картала Максимів учинок і вимагала негайного втручання караючих органів.

— То все брехня! Ница, підла брехня! Я можу довести це, товаришу начальник ...

Ксеня рвучко схопилася, але в ту ж мить мусила сісти. Від хвилювання вона не могла встояти на ногах ...

«Справа несподівано ускладнюється ... Яке відношення має ця дівчина до витівок управителя?» — силкувався зорієнтуватись начальник.

— Пийте, — Бистрих поставив перед Ксенею склянку води, — Попелюх, можливо, де в чому правий, але навіщо битись?..

— Єсть негідники, бити фізіономії яким — обов'язок кожної чесної людини! Колосок належить саме до таких ... — Ксеня вмить пригадала, як проблукавши до темної ночі, вона зрештою наважилась подзвонити до лікареві квартири. Щоки і шия в дівчини стали враз густошкістими: — Ось довідка, — вона з огидою жбурнула на стіл зім'ятий клаптик паперу.

Начальник здивовано вчитував розгонище письмо.

— В чому справа? Який негідник примусив вас добувати дикунську довідку про незайманість?..

— Не вірте нікому, не вірте і мені, błагаю тільки одного — негайно їдьте на Ведмежий. Максим — це сама відданість і щирість.

Начальник підвів погляд на Ксеню. В очах дівчини світилась піднесена рішучість, між бровами лягла тоненька зморшка втоми. В дитинних ще рисах обличчя вже вгадувалась жінка, що кохає.

— Щирість! Це непогана якість людської поведінки. Але самої щирості замало. Треба вміти розпізнавати людей, бути проникливим і наполегливим. Коротше кажучи, не можна класти пальці на зуби ворогові... Пробачте за одвертість, зрештою це ваша і Максимова справа, але я не розумію, яке відношення маєте ви до подій на Ведмежому. Знову ж таки, при чому там Заботкін?

— Заботкін нічого не знає ... — зашарілась Ксеня. — Він зробив те виключно з почувань товариської дружби. А взагалі, ви трохи не розумієте мене, товаришу Бистрих ...

— Тоді я готовий слухати ваші пояснення.

Як тільки Ксеня дійшла до нічного нападу, для начальника стала цілком ясна вся гидотна механіка подій.

— Алло! Гараж?.. Приготуйте мою машину... На Ведмежий... Удосвіта...

Начальник поклав трубку і схвильовано заходив по кабінету.

— Слухайте, який же дурень ваш Максим. Та хіба ж можна було тримати у секреті такий злочин?..

— Максим тільки додержував свого слова...

Начальник знову зняв трубку: — редакція?.. Матеріал про Ведмежий раджу не пускати. Єсть нові обставини. Атож, треба перевірити. Надрукувати завжди встигнемо... Як почуваю себе? Не зовсім гаразд... Помаленьку будемо ворушитись...

Ксеня мало не плескала у долоні з радощів. Яке щастя, що вона здогадалась приїхати на центральну.

— Максим виправдає довір'я, запевняю вас, — піднесено вигукнула вона.

— Як бачите, справа вияснюється... Зараз мені важко будь-що обіцяти, але там, на місці, розберемо. Тим часом гайда, вип'ємо чаю. А потім трохи здрімнем. Як звалюсь, хто вашого Максима визволятиме?.. — усміхнувся начальник. А сам думав: «Все це і трохи не зменшує провини Максимової. Затримка хлібоздавання, підроблена квитанція, бійка... Не йдеться щось мені з цією клятою малярією»...

Начальник жив по-холостяцькому. Їх зустріла його старенька мати.

— Жінка у відрядженні. Професію, знаєте, вибрала собі неспокійну. Геолог, зараз на розвідках у Казахстані...

На столику Ксеня побачила якесь дивне фото. Посередині, як букет ніжних хризантем, привабливо усміхалися красиві, білолиці дівчата. Прозорий газ їхніх старогрецьких тунік щільно оточували східні обличчя вояків у пошарпаних куртках китайських кулі. Вони простягали просто в об'єктив фотоапарату грізні дула величезних пласких пістолетів. На правому крилі загону застигли у кам'яних позах два велетні зі страшними сікачами на плечах.

— Крیمгільда у таборі гунів?.. — запитала здивована Ксеня. Особливо незрозумілі були для неї оті повні непохитної рішучості меченосці.

— Студія Дункан в Ханькоу. Спогад про надзвичайний випадок у житті.

... Я працював тоді у Владивостоці в крабоконсервній промисловості. Це дуже цікаве виробництво. Спеціально обладнані пароплави виходять до південно-східньої частини Охотського моря і тут, на глибині 75 — 100 метрів, беруть свою здобич. Моторні кавасаки скидають на полотна транспортерів свій улов. Краби, нескінчений потік їх — повільно ворушать своїми клешнями і

зникають в отворах приймальних апаратів краболовних плавучих фабрик. За кілька годин в трюмах пароплаву складають уже готові, обклеєні веселими етикетками, ще теплі бляшанки консервів. Краб — це валюта. Наш далекосхідний краб — давно відомий, улюблений делікатес на китайському ринку. Тільки потрапляв він туди через іноземні, японські заводи і фірми. Отож нашим радянським консервам довелося витримати уперту і жорстоку боротьбу з конкурентами. Але акуратні бляшанки з маркою „Chatka“ уперто пробивали шлях собі. Одного разу за відрядженням Дальторгу я виїхав до Центрального Китаю налагодити наш експорт. В дні наступу народної армії потрапив до Ханькоу. На вулицях ще гриміли постріли. То червоні маузеристи вибивали з засідок останніх прибічників прояпонської зграї. Тим часом прудкі хлопчачи розліплювали на стінах будинків, на спущених жалюзі крамниць веселі, як празникові ліхтарики, об'яви про мітинг.

Від служків готелю дізнався — ввечері під час народного свята будуть виступати якісь іноземні балерини.

Айседора Дункан і китайська революція!.. Я вирішив будь-що побачити те все на власні очі. Я ще не знав тоді, як трагічно загинула Айседора кілька років перед тим, ще менше сподівався зустрінути своїх землячок.

Вони танцювали Шубертів «Вальс під шарфом» на високому помості, обтягненім у червоне.

Наче Колумбова каравела загубився той поміст в океані людських голів.

Ви не можете уявити собі скрайню нужденність китайських поденщиків, китайських робітників взагалі.

Худі, виснажені непосильною роботою і поганою їжею, ледве прикриті жалюгідним дрантям, як заворожені, вдивлялись ці червоні герої в легкі рухи босоногих дівчат.

Щось підкотилось мені до горла. Круг мене так само плакали суворі бійці. Кілька годин тому з самими тільки відгостреними бамбуковими палицями вони кидались на кулемети поліції!..

Вони плакали від щастя, ці відважні червоні гвардійці. В тій прозорій грі дитинно чистих рухів угадували вони друге народження своєї розтерзаної країни, щасливу юність, повернену їхнім дітям ...

Адже то були танцюристки з Радянського Союзу.

Сніжно-білими хітонами червоних танцівниць переможна революція вітала революцію, що перемагає ...

Після танців на поміст вийшов обвішаний зброєю червоногвардієць і оголосив: загін маузеристів виносить глибоку подяку артистам і урочисто вручає легкокрилим вісницям червоної Москви свій бойовий прапор повстання.

Треба почути, як китайці викриком «Хао!» висловлюють свою похвалу.

Як вода греблю, рве той вигук тишу над майданом, і здаєть-

ся, в ньому сконденсована уся нестримана пристрасть віками пригнічуваного народу.

Отож після мітингу зникли ті дівчата в колі червоних бійців. Як бачите, знімок не зовсім вдалий, фотограф був не з першокласних, але в цьому документі вогненне дихання Жовтня.

Ксеня жадібно вслухалась у дивну розповідь начальника.

— Так ось яке воно, життя. Ось де черпає своє натхнення справжнє мистецтво !.. Товаришу Бистрих, ви розкрили мені очі на мою професію ...

Ксеня, хвилюючись, розповіла начальникові про свою розмову з професором на від'їзді у радгосп.

— Я не спеціаліст балету, але мені здається, Айседора повернула танцю втрачену юність руху, дитинну щирість гармонійного мистецтва.

Так само неправий професор щодо Кіне ... Цей справжній рицар справедливості був недалеко до істини. Між іншим, він прекрасно розумів усю безнадійність своєї мрії за тих часів. Тим благородніша його упертість. А візьміть Пушкіна — в одному з листів до В'яземського він писав: «Не брехати — можна, бути щирим — неможливість фізична».

Капіталістичний світ, побудований на брехні, на купівлі - продажі, відкидає поняття щирості, як річ зайву і непотрібну.

Але з того часу світ набагато змінився. Наша країна, наш світ, побудований на правді і справедливості, вимагає від людей прозорих, кришталено - чистих взаємин. Щирість і душевна чистота остаточно стверджують людину нашого суспільства.

Правда, ми досягли цього зовсім іншими засобами, ніж мріяв Едгар Кіне, однак, що нам заважає одвіяти половину й одібрати з мрій зерно істини ?..

Зайве доводити вашому професорові, що мистецтво без щирості — це якийсь різновид духовного бруду.

У своїх шуканнях ви, товаришко Глазунова, мені здається, намагаєте правильний шлях. Але остаточно розв'язати поставлене перед собою завдання ви зможете, тільки занурившись з головою у нашу чудову дійсність. Наше прекрасне життя, героїчна боротьба народу за соціалізм, за свою чудову батьківщину, — ось що дає натхнення нашому мистецтву, ось що підносить наших майстрів на недосяжну височину.

Звичайно, не раджу вам, товаришко Глазунова, брати за відкриття мої дилетантські міркування, але якщо хочете бути справжнім артистом — мусите бути оригінальною і розвинути до краю свою творчу індивідуальність ...

Ксеня пила чай і вглядувалась все пильніше і пильніше в обличчя начальника.

Його суворе, з широкими вилицями обличчя сибірського чалдона приховувало глибоку, всебічно розвинену людину.

— Як ви гадаєте, коли переможе світовий комунізм, чи варто

відбудовувати афінський Акрополь? — знову пригадала спірку з професором Ксеня.

— Не знаю, чи є в тому потреба, але з технічного боку це для нас не така вже складна штука ...

— ... Ой - ой, та як же ми засиділись, — підхопився начальник. — Вже видніє. Заснімо трохи, а там за годину - дві — на Ведмежий.

Стара постелила Глазуновій в кабінеті.

— Де працював ваш син до приїзду в радгосп? — запитала Ксеня, з насолодою виправляючи стомлене тіло на м'яких подушках.

— Він кінчив на архітектора. Ось там, у кутку, його дипломна робота.

Ксеня не втерпіла, попросила дозволу подивитись.

На білому ватмані стрімко підносилась вгору легка, як з морського шумовиння, будівля.

Хоч і можна було закинути авторові деяке захоплення класичними формами, проте в проєкті не було того незграбного накопичування колон, пілястрів, лоджій, еркерів, що так полюбують еклектики і епігони архітектури. В радісному устремлінні фасаду, в ясних лініях його було стільки гармонійної простоти форм, що Ксеня довго не могла одірвати погляду від тієї архітектурної поеми.

Ксеня заснула відразу, щойно її щока торкнулась подушки.

Уже вдосвіта приснився їй Максим. З помутнілим зором гонився він за Мишком і намагався вдарити його. Потім Ксеня бачила себе в празниковій процесії еллінських дівчат. У довгих білих вбраннях підіймались вони мармуровими сходами. Поміж дорійських білих колон храму Афіни - Паллади неслися охляп на баских конях грецькі юнаки славетного фризу Парфенона. Раптом вони перетворились на кентаврів, з диким реготом кинулись на святкову юрбу дівчат. Ось один з обличчям професора протягає до неї довгі з пазурами руки ...

Ксеня відчайнно скрикнула і прокинулась. Біля неї стояв сірий від втоми Мишко.

— Де в тебе совість, покинути дівчину в такому стані. А якби ти зовсім не розшукав мене ... — Спросоння Ксені все здавалось, що вона у паштетні чекає на Мишка.

— Одягайся швидше.

— Що трапилось? Що з тобою, Мишко?

— Ідемо на Ведмежий. Начальник послав. Максим ... — Мишко безнадійно махнув рукою і вибіг з кімнати.

«До чого той дурний сон?» — подумала Ксеня і, плеснувши на бігу в обличчя водою, стривожена, подалась і собі до політвідділу.

Вже вся центральна гомоніла про нещастя на Ведмежому. Вночі, рятуючи від степової пожежі хліб, тяжко обгорів управитель четвертого відділку Максим Попелюх.

Його врятувала Зінька Косташ. В останню хвилину, коли засліплений вогнем Максим звалився в борозну і його накрит палючий оберемонок соломи, Зінька, що з групою робітників устигла повернутись із хутора, відтягла Максима на безпечну відстань і землею загасила гарящу одіж.

Ледь живого Попелюха Вікентій і Мишко доставили в районну лікарню.

У політвідділі біля телефону сидів Бистрих.

— Де Максим, що з Максимом? — скрикнула Ксеня, звертаючись до начальника.

— Тихше, тихше, говорить область, — зашикали на неї присутні.

Начальник вибивався з голосу. Переборюючи байдужість телефоністок численних вузлів, що з'єднували політвідділ з обкомом, він обгортав човником з долонь отвір телефонної трубки, ніби те допомагало йому вловлювати з шипіння і тріску мембрани дорогоцінні уривки фраз.

— ... Стан здоров'я?.. Страшенно обгорів ... щойно звідти ... Єсть, за всяку ціну. Літаком — це ідея ... За дві години ... Що-що?.. — Він почав накручувати апарат, але трубка диркнула і замовкла.

Начальникове чоло укривала роса.

— Ху, проклята лихоманка, знов трусить ... — Він закутався в плащ. — За дві години вилітає санітарний літак. Секретар Обкому зобов'язав нас за всяку ціну відстояти життя нашого Максима.

Шепіт задоволення і надії шугнув по кімнаті.

— Скільки клопоту може заподіяти одна роззява!.. — несподівано для самого себе буркнув, швидше вголос подумав Лопушенко.

Бистрих зблід, весь зібрався, ніби почув сичання гадюки.

— Що ти сказав? що сказали ви, бувший секретар осередку?.. — Начальник з неприхованою огидою глянув на Лопушенка.

Наум Васильович злякано закліпав очима. Якись дивні позіхи кривили йому обличчя. Зчервонілий і мокрий, він був схожий на рибу, яку зненацька вудка вихльоснула на берег. Він благально хитнувся до Хименка, ніби шукаючи підтримки в свого приятеля. Той, як опечений, метнувся вбік, — враз біля Лопушенка утворилась порожнеча.

— Обозник! Обозник і подляк! — просто в обличчя відрубав Лопушенкові начальник і вийшов з політвідділу.

Ксеня ледве встигала поспівати за швидким кроком цієї зібраної, як пружина, людини.

Аероплан Червоного хреста надіслав секретар Обкому партії, щоб забрати обгорілого Попелюха до найкращої в обласному центрі лікарні.

Не мавши точної карти, пілот заблудився і тільки в полудень знизився на вигоні поблизу Ведмежого.

Поки лікар ходив з'ясувати, де хворий, аероплан обступив з усіх боків натовп цікавих. Дід Євген, звичайно, був уже там. Він аж трусився роздивитись поближче вперше бачену ним химерну машину. Дід протиснувся наперед і з почуттям легкого страху обмацував крила, торгав пальцем натягнуті троси, здивовано хилилав головою, коли вони від того гуділи, як струни в контрабаса.

— Не руш, діду,— пустувала дітвора, навперебій пояснюючи один одному, чому саме літає аероплан та де в нього які деталі.

Всі були явно розчаровані малими розмірами літака.

— От у район прилітав — ото літак! Ударників катав. Аж по дванадцять чоловік брав,— захоплено розповідав якийсь школяр. Спід крила літака просто на діда Євгена виринула чорна, в блискучій кожі голова пілота.

— Ну, як літак, дідусю? — привітно посміхався він до старого і обтирав віхтем руки.

Дід Євген швидко зорієнтувався в загальній оцінці непоказного вигляду літака і, хоч йому дуже цікаво було заглянути всередину, помацати блискучі деталі, він намагався удавати цілковиту байдужість до всього того.

— Хіба на йому літати? Де ж того хворого везти? Тут здоровому учепитись нігде. Цвіркун якийсь, а не літак,— увійшов у свою роль дід Євген, забувши, як хвилин скільки тому, біг щодуху вулицею слідом за дітьми, вигукуючи: «ероплан, ероплан»...

Пілота трохи образило таке зневажливе ставлення до його машини. Він пояснив: санітарний літак має спеціальне призначення. Його навмисне полегшено, щоби він мав змогу сідати на якому завгодно майданці. Бо ж хворих доводиться брати не тільки в тих місцях, де є обладнані аеродроми.

— Ви загляньте сюди, дідусю,— він запрошувально прочинив дверчат кабінки.

Дід Євген обережно зліз по відкидній драбинці і, переборюючи страх, зазирнув усередину літака. Молочна білина кабінки, блиск металевих поручнів койки засліпили діда Євгена.

— Як в аптеці,— задоволено вигукнув старий і важко сів на кожане кріселко поруч койки для хворого.

— Гляди, ще полетить старий,— скрикнула якась молодиця.

— А ти думала. Схочу й полечу...

— Таж запасу білизни бракує!

— А йому в постолах вдобно, унизу штани волоками прихвачені...

— Не твоєї вдачі...— сердито огризнувся дід Євген, переможно оглядаючи насмішників з свого крісла.

Півтонкою з хутора повернувся лікар.

— Хворий у районній лікарні. Звідси кілометрів сімнадцять. Летімо негайно. До заходу сонця ще встигнемо приставити в місто. Треба тільки взяти людину, яка добре знає місцевість... Так ви будете летіти з нами, діду? — зрадів лікар, гадаючи, що пілот саме для цієї мети посадив у кабінку діда Євгена.

В старого мурашки побігли по спині. Він зблід і не міг ворухнутись на кріслі.

— Та ви з нього і шкури не довезете!..

— Всю машину вам закапостить...

— Не мороч людям голови, Євгене, вилазь!

Натовп одверто знущався з старого. От коли вже не сховає старий хвалько своєї натури.

Але тут в діда Євгена десь у глибині свідомості проснулось давно плекане бажання, найтаємніша його мрія — зробити щось таке, що хоч би на мить піднесло його, вічного невдачу в житті, діда Трача, над його насмішкуватими односельцями. «Або тепер, або ніколи. Докажи їм, Євгене!..»

На запитання лікаря він мовчки хитнув головою. Натовп здивовано охнув.

Дверчата з брязкотом зачинились. Мотор стрельнув, загурчав і плавко шарпнув машину.

Літак покотив уперед, злегка гойднувся і звис у повітрі.

Дід Євген заплющив очі і так затиснув на поруччях свої пальці, що вони зробились білі, як віск. Він все чекав, коли ж злетить машина.

Лікар торкнув його у плече. Щось кивнув старому на віконце. Не одриваючи рук, дід глянув униз і побачив під літаком хутір, свою хату, колодязь, майстерню. Було зовсім не страшно. У відкрите віконце приємно свіжив обличчя струмין повітря.

Дід Євген пустив перше одну руку, витер піт з лоба, обсмівсь і, коли аероплан, набираючи висоту, зробив коло над вигоном, він висунувся у віконце і вітально помахав рукою до натовпу.

Вже давно минув час призначеного прибуття літака, а він все не з'являвся. Юрма цікавих біля районної лікарні уперто не розходилась. Саме те, що аероплан запізнився, хвилювало і породжувало найрізноманітніші догадки. Було чимало таких, що одверто висловлювали свою зневіру...

— Мабуть не прилетить...

— Та гляди, нашого села і на планах немає...

— При чому там плани? Кий дурень зза якогось хлопа таку машину пошле... Тільки ману між людей пускають...

— Хлоп не хлоп, а ордена призначають. Аж з Москви телеграми б'ють. Усе про здоров'я питаються...

— А мого, сестро, колись у пана Хвейна від рога проштрикнув, так і помер, сердега, без помочествованія...— Бабуся схлипувала, кінчиком хустки втерла око.

— Згадала дівера... То ж колись було, а за нашим Максимом сам секретар обкому літака шле,— Мулявко з погордою озирнув натовп, але з неменшим непокоєм поглядав на небо.

Перші побачили аероплан діти.

— Летить, летить,— гукали вони і, збиваючи ноженнями куряву, мчали до купи гною, що куріла на розі імпровізованого аеродрому.

Аероплан зробив коло і пішов проти диму на посадку.

Коли апарат підрулив до краю майданця, поближче до лікарні, вже ніхто не був в силі стримати натовп. Переганяючи один одного, всі кинулись до літака.

— А диви, з хрестом!

— Скоря поміч...

— За годину - дві та й на місці...

Всі нетерпляче чекали подальшого розгортання подій.

Дверчата кабінки прочинились. З неї, обережно намагаючись сходинку, висунувся потертий постіл. Нога у полотняній штанині, потім друга. Якийсь дідок у свитині повільно злавив з літака на землю.

— Дід Євген!

— Де він узявся! — дивувався приголомшений натовп.

— І що ви товпитеся, громадяни, не бачили швидкої допомоги.— Дід Євген статечно обтрусився і з почуттям власної гідності допоміг лікареві злізти на землю.

Максима обережно несли два санітари. Весь забинтований, лежав він горілиць на вузьких ношах. З мотка марлі жовтіли тільки пальці лівої руки. Обличчя до самого кінчика носа прикривала широка чорна пов'язка.

Широко розступаючись перед носіями, люди зразу щільною масою захлинали ту доріжку, як тільки ноші просувались вперед. Здавалось, якась невідома сила всмоктує їх в середину людської маси.

— Обережно, громадяни, не штовхніть,— клопотався дід Євген, притримуючи рукою ноші.

— Не жалець він, бідолаха, на цьому світі,— журно кинув хтось. Як по сигналу в натовпі замелькали кашкети.

— Матінко, який молодесенький,— затужила якась молодиця.

— Цить! Чого по живому голосиш,— злісно накинувся на неї Панас.

Коли ноші стали піднімати у літак, хворий ворухнуv пальцями.

— Що тобі, Максиме? — нахиливсь до нього Мулявко.

— Де вона?..

Панас зрозумів, що йдеться про Ксеню.

— Вона тут, а що?

— Начальнику розкажіть, начальнику ... як усе було ...

Бистрих зробив Панасові знак відійти, не тривожити хворого. Його підтримав лікар. Аероплан зарулив на старт.

Літак піднімався все вище і вище. Ось він золотою рибкою блиснув у світлі згасаючого сонця, вирівнявсь і пішов на північ, навізаводи з передвечірнім присмерком, що непомітно підкрадався зі сходу.

Ксеня мовчки дивилась услід, у розпачі стиснувши руки.

— Ну як, житиме? — обступили місцевого лікаря люди. Той невиразно розвів руками. — Близько третини шкіри обгоріло ... Невідомо, з очима як ...

— Да, геройський був хлопець, — сказав хтось.

— А ти не бовтай. Він ще тебе переживе, — сердито озвався Євген Трач. Старий з азартом почав доводити, які в місті лікарі. А цей, що прилітав, обов'язково обіцяв вилікувати.

— Голову дає на одруб! Що ви думаєте, ми чорт - зна кого допустимо?..

XXXVIII

В просторій залі терпкий пах розігрітого людського тіла.

— Раз - два - три - й! Раз - два - три - й! — Сивенький танцмейстер азартно вибиває ногою такт: — Раз - два - три - й! *Rond de jambe, pliez!*¹ — одчайдушно січе він руками повітря.

Десятків зо три дівчат під одноманітний мотивчик рояля в розміреному темпі повторюють завчені рухи.

— Зовсім не зле, дякую! Повторюєм!

Рояль дріботить той самий мотивчик.

— Увага! *Sur les pointes des pieds!*² Раз - два - три - й!

Дівчата всі як одна плавно виводять зігнуту у коліні і витягнуту у пальцях праву ногу, зводяться на сторч поставлений носок лівої і, махнувши правою, наче лебідь крилом, застигають на мить нерухомі. Руки дівчат граціозно знесені над головою. На сцені в такому випадковій здається — балерина летить у повітрі ...

Трохи інакше все це виглядає у тренажному залі балету.

Танцмейстер, і той скинув піджак. Він з таким захватом ви-

¹ Коло ногою, присідайте!

² На кінчиках пальців, на „пуантах“.